

Blijvend leren en innoveren in het hoger onderwijs aan (aankomend) professionals in het jeugddomein

NORMALISEREN – INTEGRAAL WERKEN – KWETSBARE GEZINNEN

November 2024

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

Curium

Voorwoord

“Jeugdigen en ouders moeten erop kunnen vertrouwen dat de zorg die zij ontvangen passend is en hen daadwerkelijk helpt. Er is steeds meer kennis over wat werkt in de jeugdhulp, maar ze is versnipperd beschikbaar en we passen haar lang niet altijd toe. Er zijn ook veel richtlijnen en kaders maar ook die sluiten niet altijd op elkaar aan en worden niet door iedereen onderschreven. Dit vraagt om een stevige kwaliteitsimpuls in de sector en het creëren van randvoorwaarden om blijvend te kunnen leren en elkaar blijvend verder te kunnen helpen om de noodzakelijke hervormingen tot stand te brengen.”

Blijvend leren is een van de opgaven uit de Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028 (Rijksoverheid, 2023) en een waarvoor wij ons vanuit Werkplaats SAMEN al jaren op regionaal niveau inzetten. Docenten die studenten opleiden voor een baan in het jeugddomein en/of professionals nascholing bieden, spelen een onmisbare rol bij het blijvend leren.

Dit is de reden dat Werkplaats SAMEN de afgelopen jaren de opgedane kennis en leerervaringen van vier jaar leernetwerken rondom de vraagstukken normaliseren, integraal werken en kwetsbare gezinnen actief beschikbaar heeft gemaakt voor onderwijspartners in de regio. Om ook andere onderwijsinstellingen in de regio van Werkplaats SAMEN te kunnen laten profiteren van de opgedane kennis en ervaringen hebben wij deze gebundeld in dit document.

Wij hopen als Werkplaats SAMEN met dit document een bijdrage te leveren aan de opleidingen Social Work, Pedagogiek en PABO ten aanzien van de vraagstukken normaliseren, integraal werken en kwetsbare gezinnen. Dit doen wij door een overzicht te geven van bruikbare kennis, toepassingsproducten en beschikbaar onderwijsaanbod, ontwikkeld vanuit Werkplaats SAMEN. Elk van de producten is te gebruiken door docenten in het onderwijs aan studenten. In eerste instantie is dit document bedoeld voor HBO en WO, Bachelor en Master. Wij hopen dat de kennis, producten en het onderwijsaanbod ook in het MBO bruikbaar is. Daarnaast kunnen de producten voor docententeams en opleidingsmanagers dienen als gespreksstarter bij de visievorming over de plek die de vraagstukken – afzonderlijk of in onderlinge samenhang - hebben (of zou moeten hebben) in het curriculum.

Vanzelfsprekend is het belangrijk om het ontwikkelde aanbod en de werkvorm aan te passen aan context, doelgroep, opleidingstype, onderwijsniveau en studiejaar. Verder is het, in het licht van recente ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht bij deze vraagstukken, belangrijk dat leden van Werkplaats SAMEN een actieve bijdrage blijven leveren aan het vormgeven van (hoger) onderwijs in co-creatie met onderzoek en werkveld (beroepspraktijk en beleid).

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Leerstructuur: leernetwerken.....	4
Samenwerking Werkplaats SAMEN – (Hoger) Onderwijs	5
1. Normaliseren	6
Bruikbare publicaties Normaliseren.....	7
Onderwijsaanbod Normaliseren.....	7
2. Integraal Werken	8
Bruikbare publicaties Integraal werken	9
Onderwijsaanbod Integraal werken.....	9
3. Kwetsbare Gezinnen	10
Bruikbare producten Kwetsbare gezinnen.....	11
Onderwijsaanbod Kwetsbare gezinnen.....	11
Meer informatie & contact	12

Inleiding

De Werkplaats SAMEN is een samenwerkingsverband in de zorg voor jeugd dat bestaat uit (toekomstige) praktijkprofessionals, ouders, jongeren, docenten en lectoren van hogescholen, gemeenteambtenaren en onderzoekers.

Als Werkplaats SAMEN willen we bijdragen aan het gezond en veilig opgroeien van de jeugd in de regio's Midden-Holland, Haaglanden en Holland-Rijnland. Dit door als kennis- en innovatienetwerk een duurzame leerstructuur te ontwikkelen voor een betere zorg voor jeugd. We benutten bestaande kennis, ontwikkelen nieuwe en verspreiden en implementeren deze. Hiermee versterkt Werkplaats SAMEN de samenwerking tussen domeinen en dragen we bij aan de opleiding van (toekomstige) professionals.

Wij zijn ervan overtuigd dat gedragen oplossingen alleen gevonden worden als de stem van gezinnen, beleid, praktijk, hogescholen en onderzoek actief bijdragen aan onderzoeken. Vandaar dat we continue bezig zijn onze leerstructuur als kennis- en innovatienetwerk duurzaam te versterken en uit te breiden met regionale en landelijke initiatieven en netwerken uit het sociaal domein. Problemen van jongeren staan immers zelden op zichzelf en hebben vaak hun oorsprong en oplossing in gezins- of omgevingsfactoren.

Hieronder vind je meer informatie over de leerstructuur en de samenwerking van Werkplaats SAMEN met het (hogere) onderwijs, gevolgd door een beschrijving van de ambitie, de beschikbare producten en het ontwikkelde onderwijsaanbod per vraagstuk (normaliseren, integraal werken en kwetsbare gezinnen).

Leerstructuur: leernetwerken

Uitgangspunten voor de leerstructuur van Werkplaats SAMEN zijn: investeren in een sociale omgeving waar opvoedproblemen als 'normaal' worden gezien; waar ouders, jongeren en sociale omgeving elkaar in alledaagse vraagstukken helpen en waar integrale professionele zorg voor de jeugd indien nodig beschikbaar is.

Binnen het sociaal domein staan we voor complexe vraagstukken, deze benaderen we vanuit verschillende perspectieven. Denk bijvoorbeeld aan de inzichten van praktijkprofessionals, gemeenteambtenaren, docenten, studenten, onderzoekers en ervaringsdeskundigen. Deze diverse groepen werken samen in zogenoemde organisatie-overstijgende *leernetwerken*, waarbij ieders kennis en ervaring wordt benut.

Het proces is open en onvoorspelbaar; van tevoren weet je niet welke oplossingen zullen worden gevonden. Hoewel dit soms onzekerheid met zich meebrengt, creëert het ook ruimte voor innovatie en leidt het tot breed gedragen resultaten. De wetenschappelijke basis voor deze werkwijze wordt gevormd door het [LISO-framework](#). Wil je zelf een leernetwerk opstarten? Raadpleeg dan deze [checklist](#).

Een leernetwerk is dus een samenwerkingsverband. De groep bestaat uit ongeveer 5 tot 20 personen dat vanuit verschillende disciplines en perspectieven werkt aan een maatschappelijk vraagstuk. In het leernetwerk krijg je als deelnemer de kans om:

- Te leren van en reflecteren op bestaande wetenschappelijke kennis
- Kennis en ervaring uit te wisselen met vertegenwoordigers van verschillende perspectieven en met mensen vanuit verschillende organisaties en gemeenten/regio's
- Samen best-practices in kaart te brengen en ontwikkelen om de zorg voor jeugd te verbeteren

In de periode 2020-2024 had Werkplaats SAMEN drie leernetwerken, elk rondom een vraagstuk binnen de ontwikkellijnen: normaliseren, integraal werken en kwetsbare gezinnen. De leernetwerktrekkers waren verbonden aan respectievelijk De Haagse Hogeschool, LUMC Curium en Hogeschool Leiden.

Er is door deze leernetwerken doelgericht gewerkt aan drie agenda's: de veranderagenda (ontwikkelen best-practices), de opleidingsagenda (vertalen van nieuwe kennis naar het handelen van professionals) en de onderzoeksagenda. De laatste agenda vormt de basis voor de Klein-maar-Fijnprojecten (KmF-projecten), oftewel kortdurend projecten waarbinnen een vraag rondom het thema van het leernetwerk onderzocht werd.

Samenwerking Werkplaats SAMEN – (Hoger) Onderwijs

De leernetwerktrekkers en de verbindingfunctionarissen van beide hogescholen hebben – in samenspraak met de coördinator van Werkplaats SAMEN - aandacht gehad voor (structurele) inbedding van de producten in de relevante opleidingen Social Work, Pedagogiek en PABO aan de Haagse Hogeschool en Hogeschool Leiden. Dit op de volgende manieren:

- Leernetwerktrekkers, leernetwerkdeelnemers en lectoren hebben rechtstreeks bijgedragen aan het onderwijs met gastcolleges, interactiecolleges, workshops (gericht op kennisdeling, toepassing kennis en uitwisseling van kennis), ontwikkeling van jeugdminoren en versterking van de verbinding met netwerkpartners bij gemeenten en praktijkorganisaties;
- Leernetwerken hebben inhoudelijke bijdragen geleverd aan professionaliseringsdagen van verschillende docententeams en leernetwerktrekkers/lectoren hebben overleg gehad met leidinggevendenden van de verschillende opleidingen en faculteiten over de visie op, en versterking van de samenwerking onderzoek en onderwijs.

Verder hebben de leernetwerken samengewerkt met andere Regionale Werkplaatsen Jeugd, Werkplaats Sociaal Domein, Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), Divosa, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en de Beroepsvereniging Professionals Sociaal Werk (BPSW). Dit om bij een breder publiek van professionals en beleidsmedewerkers in het jeugddomein bij te kunnen dragen aan Blijvend Leren.

1. Normaliseren

Centrale doelstelling van het leernetwerk normaliseren was: ‘We komen tot een gedeelde visie en taal over normaliseren. En, we gaan deze visie en taal vervolgens gebruiken als over opvoeden en opgroeien in relatie tot jeugdhulp wordt gesproken’.

Een blijvende verbinding tussen beleid en beroepspraktijk bij de uitvoering van het thema normaliseren in het belang van jeugdigen en gezinnen. Dat is waaraan het leernetwerk in de regio’s Haaglanden, Holland Rijnland en Holland Midden heeft bijgedragen. Verder heeft het leernetwerk bijgedragen aan het (landelijke) maatschappelijk debat over normaliseren.

Een belangrijke voorwaarde om tot normaliseren te komen, is een gedeelde visie en bijbehorende leidende principes. Deze moeten recht doen aan de verschillende perspectieven van ervaringsdeskundige jeugdigen, ervaringsdeskundige ouders, professionals in de jeugdgezondheidszorg en jeugdhulporganisaties en in gemeenten. De leidende principes die het leernetwerk daarbij hanteert:

- Het leernetwerk normaliseren heeft de jeugdhulp (van preventie tot specialistisch) en beleidsvorming op dit gebied als focus. De (vormgeving van) jeugdhulp en (werkwijze van) jeugdhulpprofessionals staan dan ook centraal in de visie op normaliseren.
- Het leernetwerk normaliseren blijft daarnaast normaliseren in meer brede zin agenderen om het maatschappelijk gesprek te stimuleren. Dit wordt gedaan door kennis en inzichten te delen met (onder andere) niet deelnemende gemeenten, het onderwijs en de jeugdgezondheidszorg.

Een belangrijke constatering is dat normaliseren niet eenvoudig is, niet iets wat zo maar is gerealiseerd of geïmplementeerd. Om te normaliseren is het nodig dat we als jeugddomein en maatschappij anders leren kijken naar opgroeien en opvoeden. Vanuit het besef dat medicaliseren en classificeren lang niet altijd het ‘juiste antwoord’ is, is er behoefte aan een brede, contextuele, systemische blik op jeugdigen, ouders en de pedagogische relaties die aangegaan worden.

De andere kijk op opgroeien en opvoeden zou in het DNA van professionals en organisaties in het brede jeugddomein moeten komen. Het veranderen van de huidige dominante kijk op opgroeien en opvoeden is een kwestie die vraagt om lange adem. Het stimuleren van het brede gesprek daarover in lokale samenlevingen, met jeugdigen en ouders, met professionals en organisaties, met de gemeente, is daarin een eerste, onmisbare stap.

Bruikbare publicaties Normaliseren

- Visie op normaliseren
Een "visie op normaliseren" van het leernetwerk. Een belangrijke leidraad hierin is de vraag wat er nodig zodat jeugdigen – zo normaal mogelijk- mee kunnen (blijven) doen? De visie was het startpunt om – in gesprek - tot een gedeelde taal over normaliseren te kunnen komen en deze vervolgens daadwerkelijk te gaan gebruiken.
- De kracht van het gewone
Dit product is 'een dynamisch document' waarin dertien voorbeelden worden beschreven. Deze voorbeelden zijn bedoeld ter inspiratie van jeugd- en gezinsprofessionals en beleidsmedewerkers bij de vertaling van de visie normaliseren in beleid en praktijk.
- Normaliseren in onderwijs en jeugdhulp: Een gezamenlijke opgave
(N.B. De huidige benaming van De Gezinsconsulent bij JES Rijnland is De Brugfunctionaris. Daar waar De Gezinsconsulent geschreven staat, dient De Brugfunctionaris te worden gelezen) Normaliseren van uitdagingen, onzekerheden en kwetsbaarheden bij opgroeien en opvoeden vraagt om een gezamenlijk pedagogisch antwoord van onderwijs en jeugdhulp. Drie voorbeelden, die aansluiten bij de elementen van de visie van het leernetwerk op normaliseren, worden in beeld gebracht ter inspiratie voor iedereen die betrokken is bij opgroeien en opvoeden.
- E-magazine 2020-2024: Leernetwerk Normaliseren

Onderwijsaanbod Normaliseren

- Hoorcollege: “Normaliseren” (2023)
- Workshop: Normalizing Youth Care: Theory and Practice of ‘Normalization’ in Child and Family Welfare in the Netherlands
- Workshop “Over normaliseren: wat is het?”
- Workshop: “Over normaliseren: hoe dan?”
- Hoorcollege: “Over Normaliseren” (2024)
- Hoorcollege: “Werken met gezinnen in complexe situaties”
- College: “Over normaliseren van opgroeien en opvoeden”

2. Integraal Werken

Centrale doelstelling van het leernetwerk integraal werken was: ‘We kraken het organisatievraagstuk rondom integraal werken’. Integraal werken gaat over het aanpakken van problematiek van gezinnen in samenhang, vanuit een brede blik en in samenwerking met hulpverleners uit verschillende domeinen en organisaties.

De vraagstukken onderscheiden we op drie niveaus:

- Gezinnen: hoe organiseren we passende en samenhangende hulp die aansluit bij de wensen en behoeften van gezinnen?
- Professionals en teams: Hoe organiseer je een integraal aanbod in de wijk?
- Organisatie en de keten: Hoe organiseer je domein overstijgende en continue ondersteuning in aansluiting met het sociaal domein, volwassenenzorg en informele zorg?

De opgave om het organisatievraagstuk te doorgronden was een grote doelstelling, maar we hebben in de vier jaar mooie stappen gezet door het organiseren van verschillende leernetwerkbijeenkomsten en inspiratiesessies, waarin o.a. de volgende onderwerpen en thema's aan bod zijn gekomen:

- Kernelementen van een integrale aanpak;
- Good-practices uit de praktijk;
- Integraal specialistisch werken voor gezinnen met meervoudige en langdurige problematiek;
- De rol van opleidingen in integraal werken;
- Gedeelde besluitvorming met gezinnen met meervoudige en langdurige problematiek;
- Informatie delen in het sociaal domein (i.s.m. Toezicht Sociaal Domein);
- Verbinding jeugdhulp en volwassen ggz.

Daarnaast speelden de drie KmF-projecten een belangrijke rol in de realisatie van de doelstelling. Rode draad in de KmF-projecten was het belang van bewustwording over verschillende vormen van integraal werken. De KmF-projecten hebben geresulteerd in een onderzoeksrapport, een hulpmiddel voor professionals om verschillende vormen van integraal werken te onderscheiden en een essay.

Bruikbare publicaties Integraal werken

- Essay: Beter aansluiten bij gezinnen vanuit een doelgerichte integrale aanpak
Een pleidooi voor het differentiëren van verschillende vormen van integraal werken.
- Eindrapport KmF I & II: Intensiteit van integraal werken
Totstandkoming van het hulpmiddel dat professionals kan helpen in herkennen welke vorm van integraal werken het meest passend is bij de hulpvraag van een gezin.
- Voor wie doen we wat? - Hulpmiddel voor professionals om intensiteit en vormen van integraal werken beter te herkennen.
Bedoeld om professionals te inspireren en meer bewust te maken dat integraal werken uit verschillende vormen bestaat, en dat deze met wisselende intensiteit ingezet kunnen worden. Zodat gezinnen de passende hulp krijgen die zij nodig hebben. Met een ondersteunende video, te bekijken via deze [link](#).
- E-Magazine 2020-2024: Leernetwerk Integraal Werken

Onderwijsaanbod Integraal werken

- Lezing: Geïntegreerde jeugdhulp voor gezinnen met meervoudige problematiek
- Lezing: Integrale jeugdhulp voor gezinnen met meervoudige problematiek
- Symposium: Integraal Werken

3. Kwetsbare Gezinnen

De doelstelling van het leernetwerk kwetsbare gezinnen was: ‘We komen tot een allesomvattende aanpak om intergenerationele problematiek te doorbreken’. Deze ambitie bleek te breed geformuleerd en is in de loop van het tweede jaar toegespitst naar: ‘We versterken het informele steunsysteem van gezinnen in kwetsbare situaties, opdat kinderen zo gewoon mogelijk kunnen opgroeien’. Het voornemen was om toe te werken naar een handreiking informele steun, echter bleek deze er al te zijn. Het leernetwerk heeft zich daarom gericht op het bevorderen van ondersteuning aan gezinnen en professionals door het inzetten op informele steun o.a. door zich als ambassadeurs op te stellen van de handreiking informele steun van de Beroepsvereniging Professionals Sociaal Werk (BPSW). In de verschillende KmF-projecten is een praatplaat ontwikkeld gebaseerd op interviews met vertegenwoordigers van de verschillende perspectieven (KmF-project 1), een goed bezocht congres over informele steun georganiseerd (KmF-project 2) en is er gewerkt aan het bevorderen van bekendheid en verspreiding van het ervaringscafé in Katwijk en Leiden (KmF-project 3). Door geleerde lessen te bundelen in een documentaire vlog en handreiking kunnen ook anderen hiervan profiteren. Tot slot is er een onderwijsmodule ontwikkeld over informele steun die wordt gegeven in het kader van de minor Ouderschap van de opleiding Sociaal Werk.

De belangrijkste inzichten rondom het thema ‘Informele Steun’ zijn:

- De ambitie: ‘we komen de komende vier jaar tot een allesomvattende aanpak om intergenerationele problematiek te doorbreken’ bleek te groots, het is helpend om vooraf een duidelijke focus te bepalen met betrokkenen.
- Het jeugddomein omvat veel verschillende organisaties: van jeugdzorg tot verslavingszorg, van jeugdpsychiatrie tot wijkteams. Het is een uitdaging om deze stevig te verbinden en de verschillende belangen te overbruggen.
- De inhoudelijke goede handreiking informele steun ontwikkeld door BPSW en ondertekend door 10 andere beroepsverenigingen verdient meer aandacht in het veld.
- Als leernetwerk kun je samen met een bestaand initiatief echt iets in gang zetten! Daarom zijn we één specifiek initiatief gaan steunen: het ervaringscafé.

De belangrijkste aanbeveling is om zo breed mogelijk aandacht te geven aan de handreiking Informele Steun. Deze bevat onder andere drie cruciale bevindingen: sociaal werkers moeten het bevorderen van informele steun als **kerntaak** opvatten, hiervoor is **professionele moed** nodig, en zij moeten voldoende **tijd** krijgen om deze taak uit te voeren. Hoewel deze bevindingen heel wat lijken, blijkt de (beroeps)praktijk weerbarstiger. De organisaties voor sociaal werk en de gemeenten als opdrachtgever, zouden – wat het leernetwerk betreft – deze bevindingen moeten onderschrijven en helpen realiseren.

Bruikbare producten Kwetsbare gezinnen

- [Praatplaat kwetsbare gezinnen & het werken aan een goede relatie](#)
- [Factsheet Opbrengsten jaar 2 Leernetwerk Kwetsbare Gezinnen](#)
- Mini documentaire 'Een stap vooruit' geeft een uniek inkijkje in het ervaringscafé van Katwijk, 'Meet and eat', deze is te bekijken via [deze link](#).
- [E-Magazine 2020-2024: Leernetwerk Kwetsbare Gezinnen](#)

Onderwijsaanbod Kwetsbare gezinnen

- Workshop: ['Het inzetten van informele steun in de ouderbegeleiding'](#)
- Opzet workshop: ['Het inzetten van informele steun in de ouderbegeleiding'](#)

Meer informatie & contact

Normaliseren

[Jeugdhulp in Transformatie | De Haagse Hogeschool](#)

[Kennisnetwerk Jeugd Haaglanden](#)

Rob Gilsing

Lector Jeugdhulp in Transformatie (JHIT)

Tamara Bos

Docent Social Work/Jeugd, docent-onderzoeker Lectoraat JHIT

Integraal werken

[Onderzoek en Innovatie bij Curium-LUMC | LUMC Curium](#)

Laura Nooteboom

Senior onderzoeker LUMC Curium

Eline Heek

Promovenda LUMC Curium

Kwetsbare gezinnen

[Onderzoeksgroep Ouderschap en Jeugd in Ontwikkeling | Hogeschool Leiden](#)

Carolien Gravesteijn

Lector ouderschap en jeugd in ontwikkeling

Johannes Mol

Docent Sociaal Werk

Liesbeth Bolt

Projectcoördinator

Werkplaats SAMEN

[Werkplaats SAMEN | Website en Contact](#)